

ظرفیت‌سنجی گردشگری ساحلی پایدار، مطالعه موردی: شهرستان کنگان

ژیلا سجادی، عضو هیأت علمی دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، ایران
فرضعلی سالاری سردری، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زابل، ایران
مریم بیرانوندزاده، دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، ایران
محمد حسین بوچانی، دانشجو دکترا جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی، ایران

چکیده

امروزه اهمیت صنعت گردشگری باعث شده است که دامنه وسیعی از برنامه‌های راهبردی و اجرایی در سطح کشورها و مناطق دارای جاذبه‌های گردشگری، برای توسعه این صنعت به اجرا درآید. تنوع بخشی به فعالیت‌های صنعتی و اقتصادی پارس جنوبی، بالا بردن شاخص‌های توسعه انسانی (رفاه، سلامت و...) و زیست محیطی، توجه به پایداری اجتماعی، معرفی و نمایش توان نیروهای داخلی در عرصه صنعت کشور (توسعه فنی - فرآیندهای صنعتی و پیشرفت‌های تکنولوژیکی در منطقه) و در مجموع، توسعه پایدار منطقه، از جمله عوامل اصلی و ضرورت‌ها برای تحلیل و شناسایی ظرفیت‌های توسعه گردشگری در شهرستان «کنگان» است. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف ظرفیت‌سنجی گردشگری ساحلی پایدار شهرستان کنگان با روش توصیفی - تحلیلی تدوین شده است. در این تحقیق، نقاط قوت و ضعف گردشگری شهرستان کنگان و تهدیدها و فرصت‌های تأثیرگذار بر آن (۹ قوت، ۶ ضعف، ۱۰ فرصت و ۶ تهدید) مورد تحلیل قرار گرفتند. وجود جاذبه‌هایی مانند سواحل زیبا و کم‌نظیر و اکوسیستم مستعد جنگل‌های حرا، زمینه جذب گردشگر به شهرستان کنگان را فراهم نموده است، اما به دلیل وجود نقاط ضعف زیرساختی (خدمات و امکانات رفاهی)، عدم سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی در ابعاد توسعه گردشگری و نیز مشارکت ضعیف، اجباری و هزینه‌ای (غیر داوطلبانه و غیرآگاهانه) محلی در اجرای پروژه‌های ملی، این شهرستان امکان استفاده از فرصت‌ها موجود گردشگری را - آن‌گونه که شایسته است - به دست نیاورده است. مطالعات صورت گرفته، نشان می‌دهد که در راستای نیل به توسعه پایدار گردشگری ساحلی، مقبول‌ترین راهبرد توسعه صنعت گردشگری در شهرستان کنگان، راهبرد بازنگری است.

کلمات کلیدی: گردشگری، استراتژی‌های توسعه گردشگری، گردشگری ساحلی، گردشگری صنعتی، کنگ

مقدمه

گردشگری فعالیتی است که تفاوت‌های اساسی با سایر فعالیت‌های اقتصادی دارد. این فعالیت حتی با بخش خدمات نیز دارای مرزهای مشخصی است، زیرا گردشگری معمولاً بدون بررسی بازار خرید است و شامل محدوده‌ای از کالاها و خدمات مانند حمل و نقل، تسهیلات و منابع طبیعی است، که به توالی مصرف می‌شوند (شارپلی، ۱۳۸۰). طی دهه‌های اخیر، دولت‌ها به توسعه گردشگری به عنوان یکی از شیوه‌های مبارزه با بیکاری و کسب درآمد تأکید کرده‌اند (لانزا^۱، ۲۰۰۳). در واقع، این صنعت - به عنوان فعالیتی که در دنیای امروزی، توان اثرگذاری بر فرآیند توسعه متوازن و خرد ورزانه را در همه دنیا به نمایش گذاشته - مورد توجه طیف وسیعی از سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان نظام‌های سیاسی و مدیران اجرایی در کشورهای مختلف است (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۸۸). گردشگری نه تنها در ایجاد اشتغال و درآمد، بلکه در توسعه الگوهای سازنده فرهنگی، و صلح و تفاهم بین ملل مختلف نیز حائز اهمیت است (هزار جریبی و همکاران، ۱۳۹۰).

در واقع، صنعت گردشگری در برنامه‌های توسعه، در هر سه بخش اقتصاد - یعنی صنعت، کشاورزی و خدمات - و توزیع عادلانه درآمد‌ها آثار تعیین‌کننده‌ای به صورت مستقیم و غیرمستقیم دارد. به طوری که در ۸۳ درصد از کشورهای دنیا، این صنعت در شمار پنج منبع اول درآمدزا قرار دارد. ۱۰/۷ درصد از کل اشتغال جهان، به این بخش تعلق دارد و از هر ۹ شغل در جهان، یک شغل مربوط به جهانگردی است. هر منطقه برای جلب گردشگر از نقاط دیگر و با انگیزه‌های متفاوت از منابع توریستی خود سود می‌برد.

با توجه به مسائل ذکر شده، به منظور بهبود عملکرد توسعه گردشگری پایدار (ارزیابی و برنامه‌ریزی) شهرستان کنگان به لحاظ ساختاری، اکولوژیکی و فضایی منطقه صنعتی و ساحلی برای گذراندن اوقات فراغت افراد بومی و نیروهای شاغل در بخش

1- Lanza

صنعت و فعالیت‌های نفت و گاز حاضر در منطقه اقتصادی پارس جنوبی^۱ و با در نظر گرفتن شرایط و ویژگی‌های زیست محیطی و جاذبه‌های اکولوژیکی (طبیعی و انسانی)، شناسایی و تحلیل جاذبه‌ها و ظرفیت‌های گردشگری در شهرستان کنگان و برنامه‌ریزی در راستای نیل به توسعه پایدار گردشگری در این شهرستان، ضروری به نظر می‌رسد.

مبانی نظری

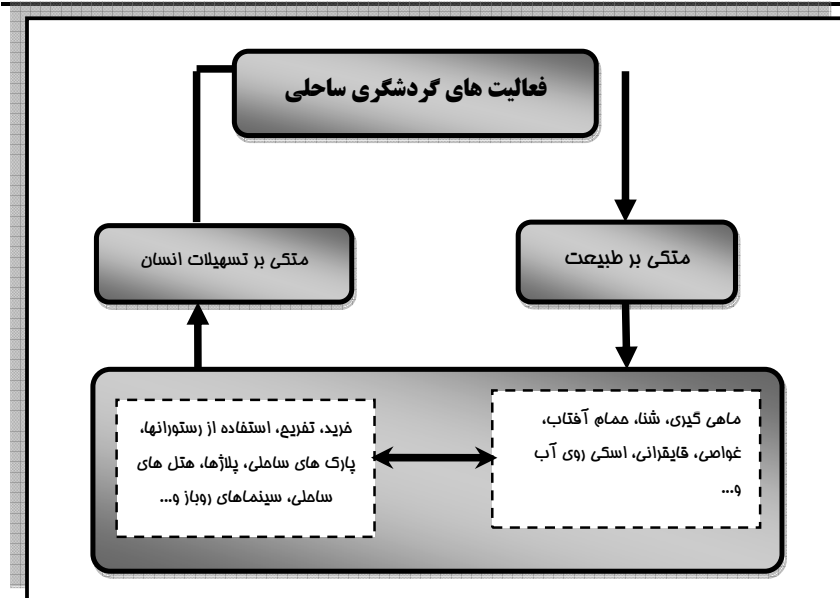
جهت تشریح بهتر موضوع مورد مطالعه، لازم است مهم‌ترین مفاهیم عملیاتی استفاده شده در این پژوهش، مورد واکاوی قرار بگیرند، در جدول ۱، توضیحات کافی آورده شده است.

جدول ۱. مفاهیم عملیاتی مورد استفاده در پژوهش	
عنوان	توضیحات
گردشگری	در مارس ۱۹۹۳ کمیسیون آمار سازمان ملل متحد تعریف ارائه شده از جهانگردی توسط سازمان جهانی جهانگردی را پذیرفت. بر اساس این تعریف، جهانگردی عبارت است از مجموعه فعالیت‌های افرادی که به مکان‌هایی خارج از محل زندگی و کار خود به قصد تفریح و استراحت و انجام امور دیگر مسافرت می‌کنند و بیش از یک سال متوالی در آن مکان‌ها نمی‌مانند. جهانگردی اگرچه یک بخش اقتصادی محسوب می‌شود، اما یک فعالیت اقتصادی چندبخشی است. به همین علت، اقتصاددانان و دولتمردان طبقه‌بندی و هماهنگ کردن آن را بسیار مشکل می‌یابند. به جهانگردی باید از دیدۀ تعامل بین عرضه و تقاضا نگریست، طراحی و توسعه یک محصول به منظور مرتفع ساختن یک نیاز؛ همین تعامل است که آثار اقتصادی، زیست محیطی، اجتماعی، فرهنگی و دیگر آثار را تعریف می‌کند (داس ویل، ۱۳۷۹).
گردشگری ساحلی	امروزه گردشگری ساحلی، سریع‌ترین نوع در حال رشد انواع گردشگری است و طیف کاملی از گردشگری، فراغت و فعالیت‌های تفریحی در نواحی ساحلی را در بر می‌گیرد که با تدبیر و اندیشه علمی و همراه با برنامه‌ریزی می‌توان از پتانسیل‌های ناشناخته این صنعت در توسعه پایدار نواحی استفاده نمود. توریسم ساحلی از قدیمی‌ترین انواع گردشگری است، به طوری که سابقه برخی از تفرجگاه‌های ساحلی به قرن ۱۹ باز می‌گردد. در ابتدا این فضاها، مختص افرادی بود که تنها برای دیدار از سواحل دریا مراجعه می‌کردند، اما در دهه‌های اخیر، بازار گردشگری ساحلی ترکیبات متنوعی از انواع اقامت و استفاده گردشگران - متناسب با موقعیت جغرافیایی - را تقاضا کرده، با رقابتی فزاینده خواستار سرمایه‌گذاری عمده در زمینه زیرساخت‌ها و ایجاد تسهیلات و حفاظت منابع طبیعی اعم از دریا، سواحل و سایر میراث طبیعی و فرهنگی مناطق ساحلی است. در حقیقت، زمان مطلوب گردشگر ساحلی، تنها با عواملی چون خورشید، دریا و ماسه سپری شده و گردشگر مدرن امروزی در جستجوی فعالیت‌ها و تجربیات متفاوتی است (ترکیبی از فعالیت‌های ورزشی، تفریحی، فرهنگی و میراث طبیعی)، از میان تمامی فعالیت‌هایی که در مناطق ساحلی انجام می‌گیرند.

1- (PSEZ) Pars special economic zone

گردشگری صنعتی	گردشگری صنعتی شاخه مهمی از گردشگری است که به بازدید مردم از سایت‌های صنعتی گفته می‌شود و علاوه بر این که تجربه گردشگری را در ابعاد مختلف آن به بازدیدکنندگان ارائه می‌دهد در اشتغال‌زایی، درآمدزایی، حفظ فرهنگ بومی منطقه، اعتلای سطح آگاهی جامعه و ... نیز سهم است.
توسعه پایدار	در توسعه پایدار مساله این نیست که تنها به حفاظت از محیط زیست اهمیت داده شود، بلکه تلاش این است که محیط زیست حفظ شود و در همان حال مانعی در برابر رشد و توسعه ایجاد نشود؛ به عبارت دیگر، اجازه دهیم فرآیندهای رشد اقتصادی روال خود را داشته باشند و در عین حال به دقت و با استفاده از روش‌های تخصصی مراقب باشیم که از تخریب سرمایه‌های زیست محیطی تا حد ممکن جلوگیری شود (گلاودین، ۱۹۹۷).
گردشگری پایدار	گردشگری پایدار به معنای گردشگری است که توسعه و بقا یافته در یک حوزه (جامعه و محیط) و در همان روش و مقیاس در یک دوره نامحدود باقی می‌ماند و باعث ایجاد مخاطرات و تنزل و ممانعت از توسعه برای محیطی که در آن رشد کرده نمی‌شود و فرصت انجام مناسب دیگر فعالیت‌ها و فرآیندها را محدود نمی‌کند. به دنبال این نوع رویکرد نگرش سیستمی به عنوان یک ابزار مورد استفاده قرار گرفته که با استفاده از آن سعی بر شناسایی موارد تأثیرگذار بر گردشگری و ارتباط آن‌ها با یکدیگر می‌شود (همه کسی، ۱۳۸۵).
توسعه گردشگری پایدار	توسعه گردشگری پایدار توسعه‌ای است که بتواند با توجه به امکانات گردشگری و نوع جهانگردی بالقوه و بالفعل از بروز مشکلات بپرهیزد و حداکثر مزیت‌ها را کسب کند (منصوری، ۱۳۸۱).

امروزه سواحل یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری‌اند که تعداد بسیاری از گردشگران را به سوی خود جلب می‌کنند (قریشی میناآباد و همکاران، ۱۳۹۰). گردشگری ساحلی به عنوان یکی از انواع گردشگری دریایی، طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های مرتبط با اوقات فراغت از جمله فعالیت‌های ورزشی، آشپزی، فرهنگی و جاذبه‌های طبیعی را در بر می‌گیرد (ولا و همکاران، ۱۳۸۴). این شکل از گردشگری بر دو دسته از فعالیت‌های طبیعی و انسان‌ساخت متکی است که در شکل زیر انواع این فعالیت‌ها نشان داده شده است.

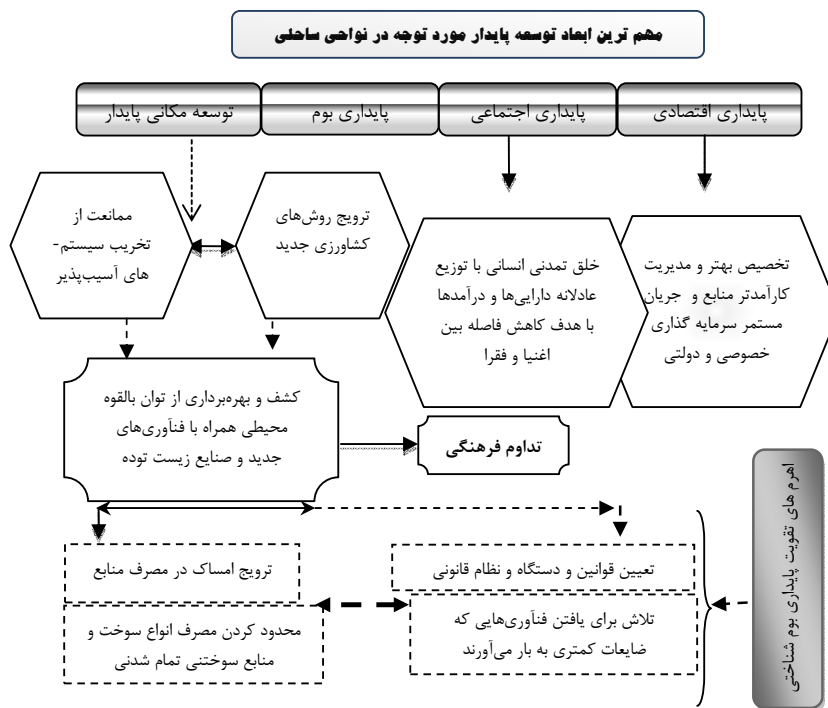

شکل ۱. انواع فعالیت های گردشگری ساحلی.

به طور کلی می توان گفت که مفهوم گردشگری ساحلی، طیف کاملی از گردشگری، فراغت و فعالیت های تفریحی را- که در نواحی ساحلی و آب های نزدیک ساحل روی می دهد- در بر می گیرد. بر این اساس، عرضه محصولات گردشگری ساحلی شامل اسکان، پذیرایی، صنعت محصولات غذایی، خانه های دوم و زیر ساخت پشتیبان توسعه ساحلی (مثل خرده فروشی ها، اسکله و تأمین کنندگان فعالیت ها) می شود (خانی و همکاران، ۱۳۸۸). در سال های اخیر، فشار برای توسعه گردشگری در مناطق ساحلی تشدید گردیده است که یک دلیل آن افزایش جمعیت و عامل دیگر، روند حرکت جمعیت به سمت شهرهای ساحلی است. کوچ مردم به مناطق ساحلی کشور، معمولاً به پیش بینی کیفیتی بهتر برای زندگی، مسکن، اشتغال، خدمات درمانی، فرصت های آموزشی و تفریح مربوط است. مناطق ساحلی به طور کلی، کیفیت زندگی بالاتری را ممکن می سازد و نسبت به نواحی درون خشکی، بیشتر قابل دسترس است. در نتیجه برای مهاجران جذابیت دارد (ابراهیمی، ۱۳۸۷). تخریب مناظر طبیعی در نواحی

ساحلی، آشکارترین پدیده تخریب در سواحل است. بی‌نظمی در ساخت و سازها، معماری با کیفیت پایین، استفاده نادرست از زیستگاه‌های طبیعی، پستی و بلندی‌ها و قطعه قطعه کردن مناطق و اراضی طبیعی، جملگی تخریب محیط زیست طبیعی را نشان می‌دهند. شایان ذکر است که رشد و توسعه اقتصادی-اجتماعی مناطق ساحلی، امری اجتناب ناپذیر است و توجه به اصل توسعه پایدار و در خور، حفاظت از منابع طبیعی باید همواره مد نظر قرار گیرد.

بنابراین با علم به این که ناگزیر از ایجاد تغییرات در محیط طبیعی مناطق ساحلی هستیم، موظف به انتخاب بهترین شکل از توسعه-که متناسب با توان فعلی و آتی محیط باشد- هستیم (اشرف زاده و همکاران، ۱۳۸۹). مهم‌ترین ابعاد توسعه پایدار که در مناطق ساحلی باید مورد توجه قرار گیرد، به شرح شکل زیر است:

شکل ۲. مهم‌ترین ابعاد توسعه پایدار مورد توجه در نواحی ساحلی.

روش تحقیق

روش به کار گرفته شده در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و بازدید میدانی به منظور بررسی و شناخت وضعیت موجود گردشگری شهرستان کنگان است. در عین حال، داده‌های خام که از طریق اسنادی و میدانی به دست آمده، پس از تلفیق و ترکیب یافته‌ها با توجه به نیاز تحقیق طبقه‌بندی شده، سپس با استفاده از مدل راهبردی SWOT پردازش و در نهایت تجزیه و تحلیل شده است.

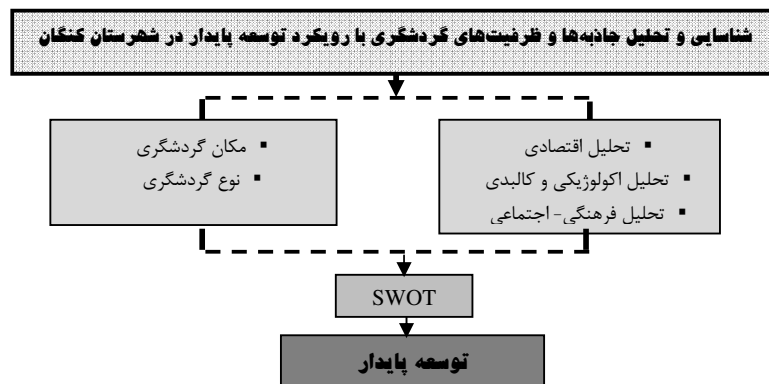
همچنین بررسی محدودیت‌ها، امکانات، تهدیدات و فرصت‌ها در زمینه گردشگری شهرستان کنگان، با استفاده از تکنیک سوات^۱ (SWOT) صورت گرفته است.

جامعه آماری، متشکل از مردم محلی، گردشگران و مسئولان منطقه است. در تعیین حجم نمونه، از فرمول کوکران استفاده شده است که برای گردشگران معادل ۵۰ نفر و مردم محلی برابر با ۱۰۰ نفر محاسبه گردید. همچنین از ۱۵ نفر از مسئولان و کارشناسان گردشگری استان نیز در ارزیابی متغیرها بهره گرفته شد. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی بوده است. در تجزیه و تحلیل داده‌ها، به کمک تکنیک دلفی به وزن‌دهی متغیرهای تحقیق اقدام گردید. سپس با استفاده از ماتریس SWOT، به کمی کردن متغیرها و تحلیل آن‌ها پرداخته شده است. بدین ترتیب که بر اساس تکنیک دلفی (در ۳ مرحله)، وزن نسبی متغیرها تعیین شد. سپس بر اساس پرسشگری‌های انجام شده به محاسبه میانگین رتبه‌ای و امتیاز وزنی (ضرب وزن نسبی بر میانگین رتبه‌ای) متغیرها اقدام شد و از این طریق، ترتیب اهمیت متغیرها بر اساس امتیاز وزنی مشخص گردید.

شایان ذکر است که نحوه امتیاز دهی به هر کدام از عوامل داخلی و خارجی در این تحقیق، به گونه‌ای است که تعیین ضریب عوامل، عددی بین صفر تا یک است. در رتبه دادن به هر یک از عوامل خارجی با توجه به کلیدی و عادی بودن مورد، عوامل داخلی نیز با توجه به کلیدی یا عادی بودن قوت‌ها و ضعف‌ها، به ترتیب، رتبه ۴ یا ۳ به نقاط قوت و رتبه ۲ یا ۱ به نقاط ضعف اختصاص داده شده است. ضمناً، روند رتبه‌دهی به

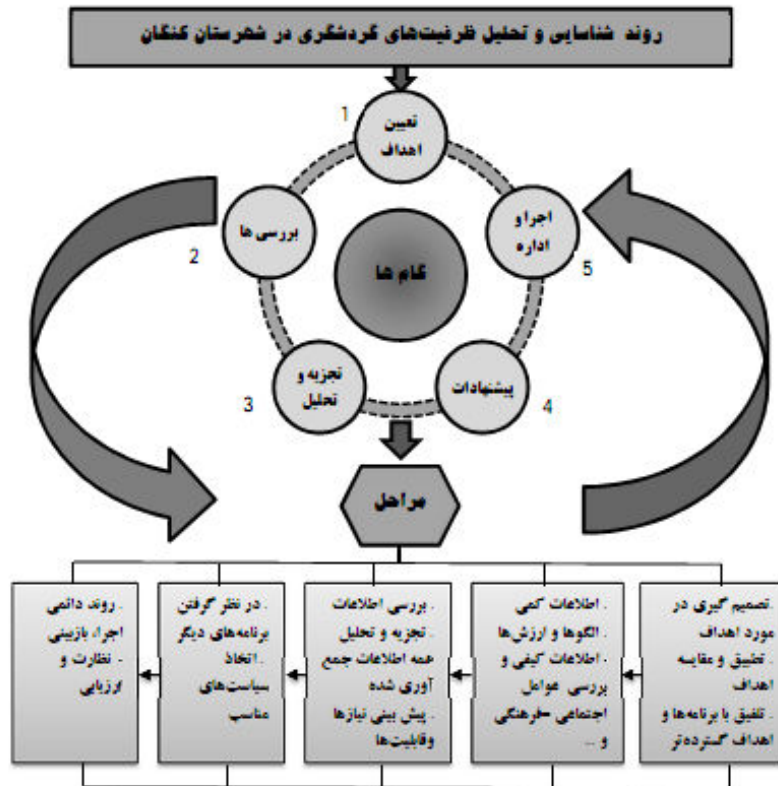
1. (SWOT) Strengths, Weakens, Opportunities, Threat.

گونه‌ای است که از فرصت استثنایی به سمت ضعف بحرانی، میزان رتبه کم می‌شود. یعنی، از ۴ به ۱ می‌رسد.

شکل ۳. مدل مفهومی شناسایی و تحلیل جاذبه‌ها و ظرفیت‌های گردشگری در شهرستان کنگان. (نگارندگان، ۱۳۹۲)

شکل ۴. روند شناسایی و تحلیل ظرفیت‌های گردشگری در شهرستان کنگان.

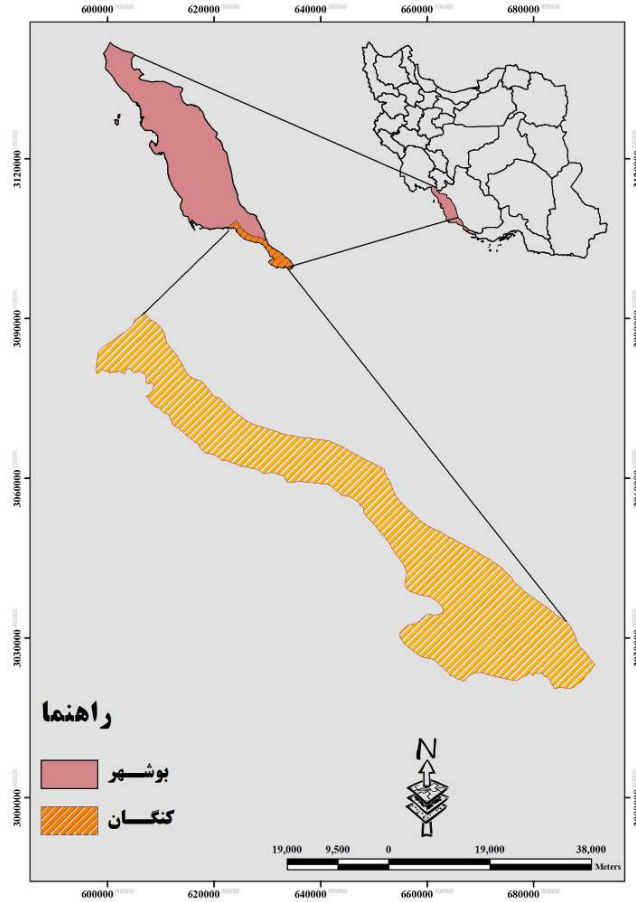
معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان کنگان در شرق استان بوشهر در $27^{\circ}17'$ تا $27^{\circ}52'$ عرض جغرافیایی شمالی و $51^{\circ}54'$ تا $52^{\circ}39'$ طول جغرافیایی شرقی، در کنار خلیج فارس قرار دارد. شهر کنگان در فاصله ۲۰۰ کیلومتری جنوب شرقی شهر بوشهر در منطقه کوهستانی نار و کنگان قرار گرفته است. این شهرستان از شمال به شهرستان مَهر در استان فارس و شهرستان جم (استان بوشهر)، از شمال غرب به شهرستان دیر، از جنوب به آب‌های خلیج فارس و از شرق به شهرستان‌های لامرد (استان فارس) و پارسیان (استان

هرمزگان) محدود است و دارای دو بخش مرکزی و عسلویه است (جعفری، ۱۳۷۹ و سالاری سردری، ۱۳۸۹) و جمعیت آن، طبق سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، نفر بوده و شامل ۲ بخش، ۵ شهر و ۴ دهستان و ۱۷۵ آبادی است (مرکزآمار ایران، ۱۳۹۰). در نقشهٔ اموعیت مکانی استان بوشهر و شهرستان کنگان آورده شده است.

معرفی پتانسیل‌های گردشگری شهرستان کنگان

بندرهای ساحلی جنوب ایران در استان بوشهر از جمله شهر کنگان، عسلویه، شهر باستانی سیراف و روستای چاه مبارک، همچنین جنگل‌های حرا، پارک ملی دریایی نای-بند، پدیده‌های ژئوگردشگری منطقه و ... از جمله منابع گردشگری موجود در استان بوشهر هستند. در صورت ایجاد تأسیسات گردشگری مناسب و استفاده از ظرفیت‌های موجود آن‌ها در کنار بهره‌گیری از فعالیت‌ها و جاذبه‌های منطقهٔ صنعتی پارس جنوبی، می‌توان برای جذب گردشگر و توسعه منطقه با تأکید بر توسعهٔ توریسم صنعتی، دریایی و ساحلی، روستایی و ... برنامه‌ریزی نمود. گردشگری صنعتی در شهرستان کنگان ترکیبی از جاذبه‌های گردشگری صنعتی، دریایی، ساحلی، روستایی است که در صورت به کارگیری توان منطقه برای سرمایه‌گذاری و ایجاد زیرساخت برای بازدید گردشگران می‌توان درآمدی پایدار در کنار فعالیت‌های صنعتی (استخراج گاز و صنایع وابسته) برای ساکنان منطقه ایجاد نمود. در جدول ۲ مهم‌ترین منابع گردشگری موجود در شهرستان کنگان معرفی شده‌اند.

نقشه ۱. موقعیت مکانی محدوده مورد مطالعه (شهر کنگان و منطقه ویژه اقتصادی انرژي پارس). (نگارندگان، ۱۳۹۲).

جدول ۲. مهم‌ترین منابع گردشگری موجود در شهرستان کنگان

عملکرد	منابع گردشگری کنگان
طبیعی	سواحل مناسب ماسه‌ای و سنگی
طبیعی	مناطق حفاظت شده خلیج «نای بند»
طبیعی	پارک دریایی نای بند
طبیعی	چشم انداز زیبای سواحل با محیط متنوع خشکی، آب و جنگل
طبیعی - انسانی	روستاهای بندو، چاه مبارک، بیدخون، اخند، خره، بساتین، عسکری، کلات، دهنو
صنعتی	وجود صنایع گاز، پتروشیمی، صنایع پایین دست، صنایع نیمه سنگین و صنایع دریایی و طرح‌های الفین‌ها، آروماتیک، متانول، آمونیاک، اوره و... صنایع مختلط
طبیعی - انسانی	پارک ساحلی شهر بندر کنگان
صنعتی	صنایع دریایی و صنایع دستی روستایی؛ تور بافی و قایق‌سازی

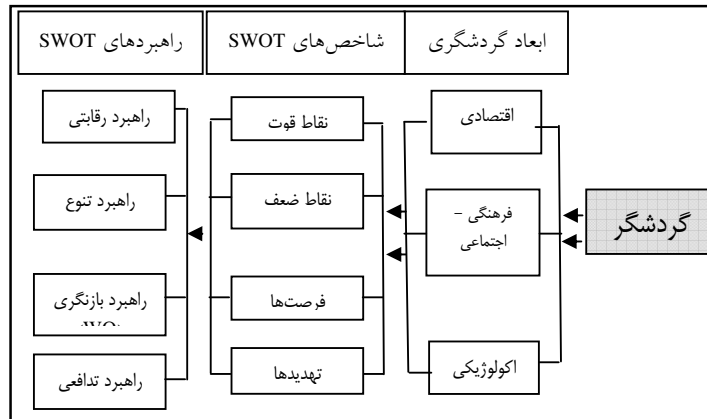
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

یافته‌های تحقیق

توسعه گردشگری در هر منطقه، نیازمند شناخت توان‌ها و پتانسیل‌های گوناگون گردشگری، ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی، اکولوژیکی و اقتصادی-صنعتی و مسائل و مشکلات مسافران در طول اقامت آنان و برنامه‌ریزی پویاست. به منظور ارائه راهکارها و سیاست‌های توسعه گردشگری صنعتی در شهرستان کنگان، شناخت عوامل چهارگانه (SWOT) در جهت رفع ضعفها و تهدیدها و بهبود قوت‌ها و فرصت‌ها امری اجتناب ناپذیر است.

بر این مبنا، راهبردهای توسعه گردشگری در شهرستان کنگان با فهرست نمودن مهم‌ترین نقاط قوت و فرصت‌ها به منظور ۱- طرح راهبردهای بهره‌برداری و برنامه-

ریزی مبتنی بر بهره‌گیری از برتری‌ها و پتانسیل‌های گردشگری شهرستان کنگان ۲- تبیین مهم‌ترین فرصت‌های پیش رو به منظور رفع نقاط ضعف درون منطقه از طریق راهبردهای بازننگری، به منظور تخصیص منابع با برنامه‌ریزی اصولی ۳- طرح مهم‌ترین نقاط قوت منطقه به منظور ایجاد توازن و موازنه در مقابل تهدیدها، با تأکید بر راهبردهای تنوع‌بخشی در جهت رفع نیازمندی‌های ساکنان بومی و نیروهای شاغل در بخش صنعت منطقه و توسعه پایدار ۴- طرح راهبردهای تدافعی به منظور رفع آسیب‌پذیری منطقه به مرحله اجرا گذاشته شد که در این قسمت به ارائه آن پرداخته می‌شود.

شکل ۵. سلسله مراتب تحلیل و متغیرهای گردشگری شهرستان کنگان در تکنیک SWOT (نگارندگان).

با توجه به تکنیک سوات SWOT نقاط ضعف (محدودیت‌ها)، قوت، تهدیدها و فرصت‌ها (امکانات) در گردشگری شهرستان کنگان در جدول‌های (۳) و (۴) بررسی شده‌اند.

مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار داخلی و خارجی بر گردشگری شهر کنگان را می‌توان در ابعاد گوناگون مورد بررسی قرار داد. تعداد عوامل درونی مشتمل بر ۱۵ عامل (۹ نقطه قوت و ۶ نقطه ضعف) و عوامل بیرونی شامل ۱۶ عامل (۱۰ فرصت و ۶ تهدید)

هستند. پس از شناسایی عوامل یادشده، با بهره‌گیری از نظرات مردم محلی، گردشگران و مسئولان منطقه به کمی کردن متغیرها اقدام گردید که نشان دهنده وزن نسبی، میانگین رتبه‌ای، امتیاز وزنی و رتبه‌بندی هریک از نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها در محدوده مطالعاتی از دیدگاه افراد یاد شده است.

جدول ۳. بررسی عوامل درونی (نقاط قوت و ضعف) مؤثر در گردشگری شهرستان کنگان

شاخص	عوامل داخلی	ضریب	رتبه	امتیاز
قوت	برخورداری از سواحل زیبا و کم‌نظیر و اکوسیستم مستعد جنگل - های حرا جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی در فصول مساعد سال و محیط آرام و جذاب سواحل شرقی منطقه	۰/۰۶	۴	۰/۳۶
	سواحل ماسه‌ای در سراسر منطقه و سواحل سنگی در محدوده چاه مبارک و نای بند در شرق بخش غسلویه	۰/۰۶	۳	۰/۱۲
	استفاده از ورزش‌های آبی در سواحل خلیج فارس بویژه در فصل زمستان همانند قایق‌سواری، شنا، غواصی، اسکی روی آب، موج سواری و ...	۰/۰۸	۳	۰/۱۸
	برخورداری از بنادر پایانه‌ای صدور گاز و بنادر تجاری و صیادی روستایی در شهرستان کنگان	۰/۰۵	۳	۰/۱۶
	احداث ۱۲ فاز فراوری گاز (۲۸ فاز)، ۱۵ مجتمع عظیم پتروشیمی، ۹۰ مشعل گاز در ۴ کیلومتر عرض و ۳۵ کیلومتر طول و طیفی گسترده از صنایع پایین‌دست پتروشیمی، صنایع مرتبط و صنایع نیمه‌سنگین و حجم فراوانی از کاربری‌های خدماتی همچون بندرگاه، پایانه و... در پایتخت اقتصادی و انرژی (صنعتی) ایران.	۰/۰۸	۳	۰/۳۲
	مردم شناسی، گردشگری آداب و رسوم، روستاگردی	۰/۰۵	۴	۰/۱۸
	وجود حس همکاری و مشارکت مردمی و حضور سازمان‌های غیر دولتی	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
	ویژگی‌های قومی و نژادی (گردشگری قومی و نژادی) و آداب و رسوم، فرهنگ و سنت‌های محلی و مکان‌های تاریخی	۰/۰۹	۳	۰/۱۵
	صیادی و صید فصلی میگو (جاذبه گردشگری) - کشاورزی فصلی (گوچه فرنگی و برداشت خرما)	۰/۰۵	۳	۰/۰۴
ضعف	عدم شکل‌گیری مدیریت گردشگری صنعتی در منطقه به صورت فعال	۰/۰۹	۱	۰/۰۴

۰/۰۵	۲	۰/۰۸	عدم برنامه و استفاده صحیح (سرمایه گذاری) از بودجه‌های حاصل از فعالیت‌های شرکت نفت و گاز بویژه در زمینه توسعه گردشگری شهرستان
۰/۰۸	۱	۰/۰۶	نامناسب بودن و کافی نبودن تسهیلات و تجهیزات خدماتی، بهداشتی، اقامتی و رفاهی (نبود هتل‌ها و رستوران‌های مجهز)، کمبود امکانات تفریحی و گردشگری و ورزشی در حاشیه سواحل و مکان‌های دارای جاذبه گردشگری در راستای توسعه گردشگری صنعتی و کمبود فضای سبز، فضای عمومی و فضای باز گردشگری در منطقه
۰/۰۷	۱	۰/۰۶	مشکلات و تعارضات فرهنگی میان گردشگران، بومیان و شاغلین بخش صنعت
۰/۰۹	۲	۰/۰۶	وجود آب و هوای گرم و شرجی منطقه
۰/۰۳	۲	۰/۰۵	ناامنی ناشی از فعالیت‌های صنعتی و حضور گردشگر در سایت-های کاری (معادن و خطر انفجار).
۲/۵۵		۱	جمع

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

از مهم‌ترین نقاط قوت گردشگری در شهرستان کنگان می‌توان به مواردی چون؛ برخورداری از سواحل زیبا و کم نظیر و اکوسیستم مستعد جنگل‌های حرا جهت جذب گردشگران داخلی و خارجی در فصول مساعد سال و محیط آرام و جذاب سواحل شرقی منطقه، صیادی و صید فصلی میگو (جاذبه گردشگری) - کشاورزی فصلی (گوجه فرنگی و برداشت خرما)، احداث ۱۲ فاز فرآوری گاز (۲۸ فاز)، ۱۵ مجتمع عظیم پتروشیمی، ۹۰ مشعل گاز در ۴ کیلومتر عرض و ۳۵ کیلومتر طول و طیفی گسترده از صنایع پایین دست پتروشیمی، صنایع مرتبط و صنایع نیمه‌سنگین و حجم فراوانی از کاربری‌های خدماتی همچون بندرگاه، پایانه و... در پایتخت اقتصادی و انرژی (صنعتی) ایران و ... اشاره نمود، در مقابل نقاط قوت یاد شده، نقاط ضعف عمده‌ای نیز وجود دارد که در روند توسعه گردشگری شهرستان کنگان قابل تأمل و توجه است، از جمله این نقاط ضعف می‌توان به عدم شکل‌گیری مدیریت گردشگری صنعتی در منطقه به

صورت فعال، نامناسب بودن و ناکافی بودن تسهیلات و تجهیزات خدماتی، بهداشتی، اقامتی و رفاهی (نبود هتل‌ها و رستوران‌های مجهز)، کمبود امکانات تفریحی و گردشگری و ورزشی در حاشیه سواحل و مکان‌های دارای جاذبه گردشگری و کمبود فضای سبز، فضای عمومی و فضای باز گردشگری در منطقه، ناامنی ناشی از فعالیت‌های صنعتی و حضور گردشگر در سایت‌های کاری (معادن و خطر انفجار) اشاره نمود که باید در روند برنامه‌ریزی‌ها، این موارد لحاظ گردند.

براین اساس استراتژی‌ها و راهبردهای توسعه گردشگری شهرستان کنگان با بیان ویژگی‌های بارز و پتانسیل‌های گردشگری و شناسایی چهار عامل قوت‌ها، ضعف‌ها- درونی و تهدیدها و فرصت‌ها (امکانات)- بیرونی (متغیرهای استخراج شده) SWOT (۹ قوت و ۶ ضعف) (۱۰ فرصت و ۶ تهدید) مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفته‌اند.

جدول ۴. بررسی عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدهای) مؤثر در گردشگری شهرستان کنگان

شاخص	عوامل خارجی	ضریب	رتبه	امتیاز
فرصت‌ها	بهره‌برداری و استفاده درست از منابع طبیعی و خداداد همراه با درآمدزایی و توسعه پایدار و درون‌زا بومی و محلی مبتنی بر مشارکت مردم (برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری و مدیریت توسط خود مردم).	۰/۰۵	۴	۰/۲
	افزایش انگیزه بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری شهرستان	۰/۰۹	۴	۰/۳۶
	افزایش تقاضا و اقبال عمومی برای بازدید (گردشگری) از دستاوردهای منطقه صنعتی عسلویه-پارس جنوبی	۰/۰۵	۴	۰/۲
	وجود قطب صنعتی - اقتصادی و پایتخت انرژی ایران در شهرستان (منطقه ویژه اقتصادی پارس جنوبی) و افزایش ضریب جمعیت‌پذیری آن	۰/۰۹	۳	۰/۲۷
	افزایش انگیزه مردم بومی و شاغلان بخش صنعت به تفریح و گذراندن اوقات فراغت بویژه در سواحل خلیج فارس	۰/۰۷	۳	۰/۲۱
	امکان استفاده از اعتبارات حاصل از فعالیت‌های صنعتی به منظور ارتقا و بهبود صنعت گردشگری در منطقه	۰/۰۵	۳	۰/۱۵

۰/۱۸	۳	۰/۰۶	افزایش توجه دولت به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری صنعتی در مناطق جنوبی	
۰/۳۶	۴	۰/۰۹	پایداری منابع محیطی و محیط زیست منطقه با تأکید بر گردشگری صنعتی	
۰/۲	۴	۰/۰۵	برخوردار از قدمت و سابقه تاریخی و شکل‌گیری هویت اجتماعی و فرهنگی	
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	موقعیت جغرافیایی منطقه	
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	افزایش قیمت زمین (بورس بازی زمین) و کالاهای مصرفی در منطقه	تهدیدات
۰/۰۸	۱	۰/۰۸	تبعات فرهنگی و اجتماعی ناشی از حضور گردشگران و نیروهای شاغل در بخش نفت و گاز در فرهنگ و بافت اجتماعی بومی-محلی	
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	بهره‌برداری بیش از ظرفیت و حد تعادل محیط	
۰/۱	۲	۰/۰۵	تبعات زیست محیطی فعالیت (آلودگی‌های خاک، آب، صوتی، هوا) بر محیط طبیعی منطقه	
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	تبعات ایمنی و امنیتی گردشگران در سایت‌های کاری گردشگری صنعتی	
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	کند نمودن روند رشد و توسعه فعالیت‌های صنعتی (طرح‌های صنعتی) به واسطه حضور گردشگران در سایت‌های کاری	
۲/۸۴		۱		جمع

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

جدول ۵. ارزیابی نهایی عوامل درونی و بیرونی (IE)

عوامل داخلی		عوامل خارجی	
قوت (S)	ضعف (W)	فرصت (O)	تهدیدات (T)
۱/۷۹	۰/۳۶	۲/۷۳	۰/۴۷
ترکیب عوامل			
SO	WT	ST	WO
۴/۱۶	۰/۸۳	۲/۲۶	۱/۱۱
راهبرد بازنگری	راهبرد تدافعی	راهبرد تنوع	راهبرد رقابتی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲.

با توجه به نتایج مراحل قبلی، راهبردهای زیر - با توجه به درجه اهمیتی که دارند - در اجرا باید مورد توجه قرار گیرند (جدول ۶):

- راهبرد تدافعی (با هدف کاهش ضعف‌ها و تهدیدها)؛
- راهبرد بازنگری (با هدف بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت‌ها)؛
- راهبرد رقابتی (با هدف بهره‌گیری از فرصت‌ها برای کاهش ضعف‌ها)؛
- راهبرد تنوع (با هدف بهره‌گیری از قوت‌ها و کاهش تهدیدها).

براساس مجموع ضرایب عوامل مرکب، می‌توان مشاهده کرد که بهترین راهبرد برای شهرستان کنگان، راهبرد بازنگری (WO) با امتیاز ۴/۱۶ است. در این راهبرد، ضمن تأکید بر نقاط قوت درونی، سعی در بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف فراوی گردشگری شهرستان باشد. از جمله این راهبردها می‌توان به بازنگری نحوه توزیع امکانات، خدمات و تسهیلات گردشگری (به ویژه صنعتی) و اولویت‌دهی تخصیص مجدد این نوع امکانات به منطقه و بهره‌برداری و استفاده درست از منابع طبیعی و خدادادی، همراه با درآمدزایی و توسعه پایدار و درونزای بومی و محلی مبتنی بر مشارکت مردم اشاره نمود.

جدول ۶- مهم‌ترین راهبردهای توسعه گردشگری شهرستان کنگان

توضیحات	ویژگی	راهبرد
<p>. تأکید بر توسعه گردشگری صنعتی پارس جنوبی در کنار سایر پتانسیل‌های گردشگری منطقه به دلیل وجود مزیت‌های نسبی برای توسعه این نوع گردشگری در منطقه عسلویه</p> <p>. شناسایی و بهره‌گیری از جاذبه‌ها، فرآورده‌ها و دیگر مزیت‌های نسبی گردشگری منطقه پارس جنوبی از جمله یک دهه فعالیت صنعتی در زمینه گاز (۲۸ فاز) و پتروشیمی، سواحل و سایر بخش‌های گردشگری جهت رقابت با سایر مناطق گردشگری رقیب</p> <p>. بهره‌گیری از جمعیت شاغل در منطقه به عنوان گردشگر و بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه مسافرت به منطقه در جهت بهره‌برداری از جاذبه‌ها و توان‌های گردشگری صنعتی منطقه به منظور ایجاد اشتغال و درآمد پایدار برای ساکنان منطقه پارس جنوبی</p>	<p>در راهبرد رقابتی با تأکید و تمرکز بر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی، در جهت بهره‌برداری از برتری‌های صنعتی و اقتصادی انرژی پارس جنوبی به منظور توسعه گردشگری صنعتی و برتری‌های طبیعی (سواحل) در شهرستان</p>	رقابتی (SO)
<p>. تنوع بخشی به امکانات، فعالیت‌ها و خدمات گردشگری به منظور پایداری محیط و جلب رضایت گردشگران و افزایش شمار گردشگران و همچنین به کارگیری ساکنان بومی (مشارکت) در فعالیت‌های مختلف</p> <p>. ظرفیت‌پذیری و تعیین حد مطلوبیت تراکم گردشگر و جمعیت ساکن-شاغل در منطقه در جهت کاهش فشار و تراکم بیش از حد جمعیت به این محدوده جغرافیایی</p> <p>. توسعه و گسترش گردشگری صنعتی به منظور بهره‌برداری مناسب و متوازن و پایدار محیط و جلوگیری از تخریب محیط زیست منطقه</p> <p>. شکل دادن به شب‌گردی صنعتی در منطقه عسلویه با توجه به ویژگی‌ها و زیبایی پالایشگاه‌ها و پتروشیمی‌ها در شب و بهبود وضعیت دما در شب</p>	<p>در راهبردهای تنوع بخشی که بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی تمرکز دارد، راهکارهایی به منظور تأمین پاره‌ای از نیازمندی‌ها منطقه در جهت رفع تهدیدها ارائه می‌گردد.</p>	تنوع (ST)
<p>. ضمن بازنگری به نوع و نحوه برنامه‌ریزی و حمایت دولتی از گردشگری صنعتی در منطقه مورد مطالعه با بهره‌گیری منطقی از نهادها، قوانین و مقررات حمایتی در جهت توسعه و تجهیز زیر ساخت‌ها، تشکیلات و تجهیزات مختلف گردشگری در منطقه مورد مطالعه صورت گیرد.</p> <p>. بازنگری نحوه توزیع امکانات، خدمات و تسهیلات گردشگری (به ویژه صنعتی) و اولویت‌دهی تخصیص مجدد این نوع امکانات به منطقه</p> <p>. بهره‌برداری و استفاده درست از منابع طبیعی و خدادادی همراه با درآمدزایی و توسعه پایدار و درون‌زا بومی و محلی مبتنی بر</p>	<p>در راهبردهای بازنگری گردشگری شهرستان کنگان ضمن تأکید بر نقاط قوت درونی، سعی در بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف فراروی گردشگری شهرستان باشد.</p>	بازنگری (WO)

مشارکت مردم.		
<p>برگزاری نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها، سمینارها، همایش‌ها و نشست‌های تخصصی در زمینه‌های مرتبط با منطقه و گردشگری صنعتی و دستاوردهای صنعتی پارس جنوبی</p> <p>آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم محلی در رابطه با برخورد با گردشگران- آموزش افراد بومی برای برقراری ارتباط مؤثر و ایجاد رفتارهای منطبق با استانداردهای جهانی در رابطه با گردشگران</p> <p>توسعه تحقیقات کاربردی در بخش گردشگری- تشویق و حمایت از تحقیقات در زمینه‌های گردشگری منطقه (بازاریابی و...)</p> <p>کنترل نمودن حوادث (انسانی) فعالیت‌های صنعتی در رابطه با گردشگران</p> <p>تخصیص بودجه عمرانی بیشتر به بخش گردشگری شهرستان کنگان</p> <p>برگزاری کلاس‌های کوتاه مدت و ارائه بولتن‌های آموزشی برای ساکنان محلی و کارکنان بخش گردشگری منطقه و کارگران و کارکنان سایت‌های کاری و اداری صنعتی منطقه</p> <p>احداث واحدهای مربوط به تامین موادغذایی، توقف‌گاه، پایانه مسافری-تور گردشگری صنعتی و دریایی و... آژانس‌های ایرانگردی و جهانگردی در منطقه</p> <p>برنامه‌ریزی جهت حضور توریست‌های صنعتی مانند کارشناسان، مهندسان ارشد، طراحان، دانشجویان رشته‌های صنعتی، برنامه‌نویسان و فیلمبرداران، عکاسان و خبرنگاران رسانه‌های داخلی و خارجی و کارمندان دولتی (فرهنگیان) جهت بازدید از پیشرفت‌های صنعتی گاز و پتروشیمی در منطقه عسلویه</p> <p>برنامه‌ریزی به منظور برگزاری همایش‌های تخصصی گردشگری و نیز برپایی نمایشگاه‌های اختصاصی گردشگری صنعتی در منطقه پارس جنوبی</p> <p>برنامه‌ریزی برگزاری کنفرانس‌ها، نمایشگاه‌ها و پژوهش‌های - انسانی و طبیعی در منطقه</p> <p>برگزاری تور گردشگری صنعتی بوشهر- عسلویه (پارس جنوبی-شمالی)، جم، کنگان، مهر، خارک و...)</p> <p>احداث دهکده توریستی در محدوده پارک ملی نایبند برای توسعه بخش‌های گردشگری در منطقه</p> <p>برنامه‌ریزی محل تفریح و استراحت گردشگران (نیروهای بومی شاغل و ساکن محلی) در کنار خلیج فارس</p> <p>طراحی موزه دریا در کنار موزه صنعتی در شهرستان کنگان</p>	<p>تأکید بر رفع آسیب پذیری منطقه مورد مطالعه در اثر فعالیت‌های صنعتی و گردشگری</p>	<p>تدافعی (WT)</p>

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از مطالعات درباره ظرفیت‌شناختی منابع گردشگری موجود در شهرستان کنگان در راستای نیل به توسعه پایدار نشان می‌دهد که توسعه گردشگری و تفریحات مربوط به گردشگری، از عوامل مؤثر در شکل‌دهی الگوی توسعه شهرستان صنعتی - ساحلی کنگان بوده و تأمین‌کننده مزایای مستقیم و غیرمستقیم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی بسیاری برای منطقه است. اما از طرفی دیگر عدم برنامه‌ریزی صحیح، موجب پدید آمدن نگرانی‌ها و بیم‌هایی از تهدید و تخریب هویت، محیط و میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی ساکنان محلی منطقه و ویژگی‌های زندگی ساحل‌نشینان می‌شود. به طوری که مقابله با آثار ناشی از رشد توریسم برنامه‌ریزی نشده، نیازمند روش‌ها و شیوه‌های صحیح مدیریت، برنامه‌ریزی و طراحی این مکان‌هاست. براین اساس شناخت عوامل چهارگانه (SWOT) در جهت رفع ضعف‌ها، تهدیدها و بهبود قوت‌ها و فرصت‌ها، استراتژی‌ها و راهبردهای توسعه گردشگری شهرستان کنگان مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفته‌اند. به منظور استفاده حداکثری از فرصت‌ها، تکیه بر نقاط قوت، تدبیر مناسب در مواجهه با تهدیدها، رفع نقاط ضعف و توجه به پتانسیل‌های کلیدی در جهت توسعه پایدار شهرستان کنگان و رشد گردشگری، به ویژه گردشگری صنعتی، مهم‌ترین اهداف بلندمدت و توسعه گردشگری صنعتی در شهرستان کنگان، موارد زیر است:

- ۱- توسعه شهرستان کنگان، منطقه پارس جنوبی و بخش عسلویه بر مبنای توسعه گردشگری با تأکید بر گردشگری صنعتی در کنار توسعه بخش صنعت، کشاورزی و خدمات
- ۲- سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی جهت افزایش بهره‌مندی و بهروری در بخش گردشگری با استفاده از تکنولوژی‌های جدید و افزایش امکانات و خدمات رفاهی، گردشگری و ...
- ۳- توسعه گردشگری صنعتی با توجه به پتانسیل‌های صنعتی و اقتصادی منطقه
- ۴- ارتقای جایگاه شهرستان از نظر شاخص‌های توسعه انسانی
- ۵-

ایجاد پیوند منطقی بین توسعه فعالیت‌های نفت و گاز و توسعه منطقه ۶- کاهش آثار سوء ناشی از دوگانگی فعالیت‌های سنتی و فعالیت‌های مدرن و...

منابع

- ابراهیم زاده، عیسی و عبدالله آقاسی زاده، (۱۳۸۸)، تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری در ناحیه ساحلی چابهار با استفاده از مدل راهبردی SWOT. مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول. شماره اول.
- ابراهیمی، سمیه، (۱۳۸۷)، برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهرهای ساحلی: شهر بابلسر. پایان نامه کارشناسی ارشد گروه جغرافیا دانشگاه یزد، استاد راهنما: دکتر محمد حسین سرایی.
- اشرف‌زاده، محمدرضا، (۱۳۸۹)، ارزیابی آثار زیست محیطی پروژه‌های گردشگری ساحلی. فصلنامه پژوهش‌های محیط زیست، سال ۱، شماره ۱.
- بزی، خدارحم و فرضعلی سالاری سردری، (۱۳۸۹)، ارزیابی و برنامه‌ریزی گردشگری صنعتی در منطقه پارس جنوبی. فصلنامه میراث و گردشگری، مرکز گردشگری علمی- فرهنگی دانشجویان ایران، سال اول، شماره سوم.
- جعفری، عباس، (۱۳۷۹)، گیتاشناسی ایران دایره المعارف جغرافیای ایران، انتشارات گیتاشناسی.
- جی سی، (۱۳۷۶)، بارو، توسعه پایدار، مفهوم، ارزش و عمل. ترجمه سید علی بدری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره پیاپی ۴۴.
- خانی، فضیله، ابوطالب قاسمی و سمه جانی و علی قنبری نسب، (۱۳۸۸)، بررسی اثرات گردشگری ساحلی با تکیه بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی، مطالعه موردی: روستای چمخاله، شهرستان لنگرود. فصلنامه جغرافیای انسانی، سال اول، شماره چهارم.
- سازمان جهانی جهانگردی، (۱۹۹۹)، مدیریت گردشگری در مکان‌های دارای میراث، ایکوموس - ICOMOS، مکزیک.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، (۱۳۸۱).
- سالاری سردری، فرضعلی، (۱۳۸۹)، ارزیابی قابلیت دسترسی و کاربرد بهینه فضاها عمومی در شهر ساحلی عسلویه. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زابل.

- سرائی، محمدحسین، سعیده مؤیدفر و مریم بیرانوندزاده، (۱۳۸۹)، صنعت گردشگری گامی نوین در جهت توسعه منطقه‌ای، مطالعه موردی: سیستان و بلوچستان. چهارمین کنگره بین المللی جغرافی دانان جهان اسلام، دانشگاه زاهدان.
- شارپلی، جولیا، (۱۳۸۰)، گردشگری روستایی. ترجمه منشی زاده، رحمت الله و نصیری، فاطمه، تهران، نشر منشی.
- شریف‌زاده، ابوالقاسم و همایون مراد نژاد، (۱۳۸۱)، توسعه پایدار و گردشگری روستایی. ماهنامه اقتصادی جهاد، شماره ۲۵۱ و ۲۵۰، ص ۴۷-۶۱.
- قریشی مینا آباد، محمد باسط، (۱۳۹۰)، رزیابی عملکرد مجتمع های گردشگری ساحلی. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره ۴.
- معاونت برنامه‌ریزی استان بوشهر، (۱۳۸۸)، پیش‌نویس سند چشم‌انداز توسعه استان بوشهر در سال ۱۴۰۴.
- معصومی، غلامرضا، (۱۳۸۳)، سیراف ((بندرطاهری))، انتشارات انجمن آثار مفاخر فرهنگی، چاپ سوم، تهران.
- منصوری، علی، (۱۳۸۱)، گردشگری و توسعه پایدار. مجله رشد آموزش جغرافیا، شماره ۶۳. ولا، فرانسوا و یونل بیچریل، (۱۳۸۴)، گردشگری بین المللی. ترجمه محمد ابراهیم گوهریان و محمد مهدی کتابچی، انتشارات امیرکبیر، تهران.
- هزار جریبی، جعفر و مهرداد کرمی، (۱۳۹۰)، برنامه ریزی راهبردی گردشگری در نواحی البرز مرکزی (مطالعه - موردی: روستای افجه استان تهران)، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۶.
- همه کسی، بهاره، (۱۳۸۵)، رهنمودهای طراحی شهری با محوریت گردشگری .
- Chiang lee, chien and Chun-Ping Chang, (2008). tourism development and economic growth: a closer look at panels, tourism management 29.
- Jerry Ho, W. R. (2010). Combined DEMATEL technique with a novel MCDM model for exploring portfolio selection based on CAPM. Expert Systems with Applications, P. 10.
- Lanza, Myriam and other (2003). Analyzing Heritage Resources for Urban Tourism in European Cities, in: Contemporary Issues in Tourism Development, Rutledge.

-
- Li, w. (2004). Environmental management indicators for ecotourism in china nature reserves: a case study in tianmushan nature reserve. *Tourism management*, pp, 559-564.
- Gladwin, T. N. (1997). Developing reputations for global sustainability. *Stern Business* 4, 28-31.
- Tsai, Wen-Hsien. (2010). an integrated approach for selecting corporate social responsibility programs and costs evaluation in the international tourist hotel, *International Journal of Hospitality Management*. 29, PP. 385-39.